

vetélkedése. Teljesen formai ismérv különbözteti meg a történeti és tartalmi alapon csoportosított többtől az úgynevezett „strófaismétlő” balladákat. Helyes, s az alapelvnek megfelelő a „betyárballadák” és az „új balladák” külön tartása. Talán ez utóbbiakat célszerű lett volna még tovább bontani, éppen úgy, mint ahogyan elképzelésünk szerint a betyárballadák előtti, általános „klasszikus” kategórián belül kellene a történelmi, lírai stb. balladák csoportjait megkülönböztetni.

Itt-ott föltűnik, hogy ismertebb típusú balladáink (pl. mindjárt a *Közműves Kelemen*) nem az eddig közismert változatukkal szerepelnek, hanem újabbal, gyakran még kiadatlanul. Ez egyes esetekben igen helyes, mert szebb, de legalábbis változatosabb anyagot tesz közkinccsé, népköltészetünk kimeríthetetlen gazdagságáról tanúskodik; néhol azonban az az érzésünk, hogy az ismertebb, már megkedvelt változatnak inkább helye lenne egy ilyen reprezentatív ballada-kötetben, mint a mostaninak. Igaz, a szerkesztők nagy gonddal válogatták össze az egyes típusok változatait, s némelyikből négyet-ötöt is

közöltek, hacsak valami tartalmi vagy formai variáció megokolta tette.

A szövegközlés módja helyes, bár néhány nyelvjárási sajátág megőrzését szívesen megtúrtuk volna. A jegyzeteket is gondosság, pontosság, szabatos fogalmazás jellemzi. A *Júlia szép leány* balladánál célszerű lett volna kitérni Szabédi Lászlónak az *Utunk* 1954. okt. 15-i számában megjelent érdekes, tetszetős, bár nem eléggé bizonyított föltevésére e ballada értelmezését illetően. A szömagyarázat jó, de néhány szót (pl. *árdeli* — 445) elfelejt magyarázni.

A kötet legnagyobb érdeme, hogy alföldi és dunántúli népballadakincsünk számos ősi és szép alkotását (mint pl. a Kálmány-gyűjtötte *Gyönyörű Bán Katát*, *Komáromi szép lányt*, Csanádi, Vargyas, Bartók *Fehér Anna*-változatait, s még annyi mást!) kötetbe gyűjtötte, irodalmi köztudatunk számára hozzáférhetővé tette. Bizonyos, hogy ez a jelentősége újabb, s egyre tökéletesülő kiadásokban is megmutatkozik majd, s sokáig hasznosan szolgálja a magyar népköltészet kincseinek megszerettetését.

Péter László

NEMES NAGY ÁGNES: SZÁRAZVILLÁM

Magvető Könyvkiadó. Bp. 1957.

1946-ban jelent meg első verseskötete, amely egycsapásra nemzedéke egyik legjelentősebb költőjévé avatta.

A nemzedék — a „negyedik” — a háborúban nőtt fel, érett íróvá. Verseik, novelláik háttérében nyíltan vagy elmosódva az iszonyú élmény húzódtott meg. És ők nem tudtak szabadulni tőle, nem tudták elégszer — vagy eléggé? — kimondani; az emlék élő valóságként, kitorolhatetlenül bevésődött az az idegrendszerükbe. A születő demokrácia viharos esztendeiben bennük megállt az idő, szemük élesebben látta a pusztulást, a hullást, mint az építést. A nemzedék lassan „kitagadott” lett — érdekes, hogy velük kapcsolatban minden jeltől idézőjelbe kell tenni — tartalmatlaná vált intellektualizmusról, látszat-költészetéről szolt a kritika, ha róltuk szolt. És tíz éves hallgatás után újra hírt adott magáról az Újhold műhelye — Németh László kifejező szava illik rá — illő, hogy megértéssel és előítéletek nélkül szóljunk róla.

* * *

Nemes Nagy Ágnesnek is alapvető élménye a háború. Pedig eseményeiről alig ír, konkrétumai ritkán jelentkeznak költészetében.

„Szaladgálok üres szobákban,
tükörbe nézek: nem felel,
Gyertyát gyújtok, firkálok, alszom
s megjijedek, ha kelni kell,

már kályha sincs, (mert ostromolják
a várost éppen) ...

(Őseimhez)

De a versben benne van a háború: az élet megszokott rendjének a megbomlása, a lélek idegensége a tárgyak új arcával szemben, az elkövetkezőktől való félelem.

A háború valóságának epikus megformálása a nemzedék legizgalmasabb költői kísérletei közé tartozik. Nemes Nagy Ágnes elbeszélő költeménye — amiből sajnos csak részleteket közöl a kötet, — egy maroknyi ember sorsát ábrázolja a háború kataliz-májában. Ez az epikuság — miként a resistance költészetében — nem a történetiségre, a cselekmény egységes folyamatosságára épül. Élmény és lírai reflexió, valóság és hangulat összeötvöződése ez a költemény, az a célja, hogy a saját sorsából kiszakadt, a kollektív pusztulás aprócska részesévé lett embert ábrázolja, aki vergődik a háború poklában és menekülne, ha lenne menekülés. . .

Az élmény ma is kísért, nem fakul. A kötet új verseiben is felbukkan a háború emléke, Sydney Keyes alakjához kapcsolódva. Sydney Keyes egy a milliók közül, 21 éves korában elesett. Két vékony verskötet őrzi emlékét és Casamian irodalomtörténetében egy mondat: A hír házának előcsarnokában állt. Nemes Nagy Ágnes róla írott versében az első mondat a legmegdöbbentőbb: „Ő halt meg, nem én.” A kategorikus kijelentés arról vall, hogy a legerősebb élmény tulajdonképpen az: hogy túlélte, hogy a kortárs meghalt, és ő életben maradt — véletlenül. A vers tökéletes remeklése a szimultánista módszereknek, egy villamos-utazás apró veszélyei felidéznek Keyes utolsó autótújtát, halálát.

Persze, ez így prózára fordítva semmit nem mond a vers nagyszerűségéről, de fényt vet Nemes Nagy Ágnes költészetének egy sajátos vonására. Verseiben a téma kiegészítő eszköz, sőt ürügy. Mert mindig másról van szó, valami általánosabbról, mélyebbről: megismerésről, rádöbbenésről, lényegről.

Sydney Keyes-ről írott másik versét idézni kell:

... . Tobruknaál elesett szegény.
Angol volt. Nekünk más nevek
jelzik: hol hulltak a fejek,
s törtek szét, mint érett diók
e hordozható rádiók,
s az Eiffelnél jobban elosztott
egyensúlyú, szép gerincoszlop,
hol szakadt földre csikorogva...”
(Egy költőhöz)

Így látja a halált. Nincs érzélgés, nincs meghatottság: ez a természetes tudomásulvétele.

Szellemes és találó Sötér István jellemzése: Nemes Nagy Ágnes „nemzedékének a legférfiasabb költője.” (Sötér István: Négy nemzedék, Bp. 1948.) A babaszoba Nóráját, az emlékkönyvpoézist túllépte az idő és komikussá tette a háború. Mert nem volt különbség férfi és nő között, sőt a nők, az anyák és a szeretők a pokol mélyebb bugyrait járták, a rettegés súlyosabb keresztútját. Nőies hangot egyszer üt meg:

... . Helyükön a hegyek,
nagy fák alatt kicsiny szerelmesek,
mely barlangokban bújdokló szavak
vizben, virágban visszhangozzanak,
s a tengerből már felmerüljenek,
mint hajnalodó biztos szigetek
kinek a pálmák, kinek a nap,
s a költőnek a születő szavak.”
(Utazás)

A ritmust, a zenét a szelíd érzelem melegíti át, de nem tudom, nem fontosabb-e az utolsó sor

a többinél. A világból a költőnek járót kívánja leginkább, a mesterség szép eszközét, a szót. Nemes Nagy Ágnes tudatos költő. Ars poeticáját egy mondatban így fogalmazza meg: „Ne mondj soha a mondhatatlant, mondj a nehezen mondhatót.” Büszke, önmaga elé nagy célt kitűző, magas mércével mérő költő célkitűzése ez. A nehezen mondható, a bonyolultabb, mélyebb összefüggéseket, a lélek nehezen felszínre bukkanó titkait, a fény és árny titokzatos kettősségét jelenti. És mindig a fontosat, a lényegest. Ebből következik költészetének elvontsága. Nemes Nagy Ágnes verse nem az eseményt, a valóságban gyökerező élményt mondja — hanem a logikai, vagy érzelmi következményt. Nem a valóságot, hanem annak a költőre gyakorolt hatását. Költői eszközei is segítik ezt: a képek elvontsága, sajátos logikájú és jelentőségű funkciója.

„Két lomb-szelet közt messze láthat:
a földi téren árnyra — árnyat.
S ha lefoszt egy-egy árny-pihét,
alatta újabb árnyalatnyi
temérdek újabb árny szakad ki,
egy óriási vadmadár... .

De nem. Elég.
Elég a kép.
Lélekköz egyet. Fullatag
a végtelen árnyzuhatag,
jőjjön helyette más alak,
s látja a földet, mint halat.”

(Paradicsomkert)

De a látszólag tetszőleges képeket mégsem az asszociáció kormányozatlan szabadsága veti egymásmellé, hanem az indulat, a szenvedély. Költészetének két összetevője van, a ráció, a logika és a szenvedély sugallta látomás. A versek e két pólus között viláldznak: kimértség és lobogás, szenvedély és értelem.

Kardos László finom és lényeglátó tanulmánya (Kortárs 1957. 2. sz.) ezt a kettősséget a tartalom és forma látszólagos ellentétének mondja. Mert ez a szenvedély egy lélek dúltságáról, megpróbáltatásairól és gyötrelmeiről beszél, a racionális csillogás pedig a forma kiszámított és kikalapált kemény rendjében ölt testet.

Első kötetének *Kettős világban* a címe. A kettős világ ennek az ellentétnek misztikus költőisége és kozmikus arányokba vetítése:

„S a kettős, egymást tükröző világban
megindulok, mint földmérő az égen,
s pontos barázdán igazítva lábam,
a nyíri tájat csillagokba lépem.”

Ez az ellentét adja meg Nemes Nagy Ágnes verseinek bizarr feszültségét. Sohasem véletlenül. Mert nagyon erős és biztos a tudatosága. Az ő költészetében semmi sincs a véletlenre bízva, minden kiszámított, megmunkált — néha túlságosan is. Mert helyenként többet követel a verstől, mint amit elbír, az elvontság így érthetlenség, a gondolat homályos lesz.

A modern magyar költészetben egyre gazdagabban fejlődik a bölcséleti líra. Babits, József Attila, Szabó Lőrinc, Illyés, Weöres Sándor a gondolati költészet gazdag kincseit teremtették meg és ezen az úton jár Nemes Nagy Ágnes is, tehetsége és alkata szerint. A háború ránézve döntő és elhatározó élménye azonban kifejezésre jut bölcséleti lírájában is. A háború utáni évek szülte nem új, csak új köntöst öltött filozófiai irány, az egzisztencializmus érezhető hatást gyakorolt rá. A magány mint filozófiai elgondolás és magatartás — bár feltételezhetően kénszerűen — kifejeződik költészetében.

„Ülsz és olvasol. Még te sem tudod, milyen egyedül vagy.
Néha felérzel azért és méla mozdulatoddal gyöngéd állati bú sejtése mártja a fénybe egyszerű arcod.”

(Napló)

Az új világban még helyét meg nem lelt költő bizonytalansága fejeződik ki e szolipszista hitben. Különösen hangsúlyozzák ezt a bizonytalanságot újabb versei, amelyeknek legjelentősebb élménye a félelem:

„... Hogy tud reszketni, tehetetlen,
mint egy járó, hűsös növény,
az ember! Hordva elfeledten,
szirmai titkos belsején,
a hajló borda rejtekekben
a verdesőt, a reszketőt,

KARDOS LÁSZLÓ: SZÁZ VERS

Válogatott idegen versek eredeti szövege és 1. kiadás Bp. 1956; 2. kiadás Bp. 1957.

Örömmel üdvözöljük a Magvető kiadásában megjelent antológiát, a Száz verset, amelyet Kardos László szerkesztett; Izgatottan kutatjuk, mi újat ad, hol bukkannak élénk ismeretlen szépségek, a régi ismerősöket pedig megnyugodva fedezzük fel.

Különösen örvendetes, hogy az antológia világirodalmi és többnyelvű. Sokan panaszkodtak már, hogy az utóbbi években túlságosan szűkkörűvé szegényítettük kulturális

amellyel méri az időt,
s míg színe — fodra meg se lebben,
láthatatlanul egyre rázza,
vibráltatva a levegőt:
elfojtott szíve — dobbanása!..”
(Jegyzetek a félelemről)

A lélek szörnyű vívódásairól, a félelem ígézetében átrettegett éjszakákról beszélnek ezek a megrázó sorok. És ezeket az emberfeletti megrázkódtatásokat, mitikus rezdüléseket milyen tömör egyszerűséggel mondja el! Ezek az érzések túlsordulnak, kikíváncsognak a lélekből, egyedül már nem viselhetők, transzponálja őket a természetbe. A békés balatonai tájat, a kertvárost, az otthon felveri a lélek rettegése, széttépve az egyszerű harmóniát.

Menekülés a szerelem lehetne:

„Hét esztendeje szeretlek, szerelmem,
fordíts egyet a Göncöl-szekeren,
szólj a világnak, mondd, hogy lehetetlen —
s maradj velem.”

De ennek a versnek is *Félelem* a címe. És egy másik vers leleplezi a szerelembe menekvés hiábavalóságát:

„— De így? Mi van még? Nem nyugszom sosem.
Szeretsz, Szeretlek. Mily reménytelen.”

Ki kell mondanom, ami a legbensőbb érzésem volt, míg izelgettem Nemes Nagy Ágnes verseit, és beleszédültem fájdalmas, félelmes világába: igazi költő, őszinte költő. És kivételes nagysága lehetne a magyar költészetnek, ha önmaga külön világából, e gyötrő és szenvedésteli, szintelen világból utat találna az emberek felé. Hiszek benne, de abban is, hogy ez nem csak rajta múlik.

Sík Csaba

magyar fordítása. Magvető Könyvkiadó,

érdeklődésünket. A távolabbi horizontok meglátásához segít hozzá bennünket a Száz vers világirodalmi jellege és többnyelvűsége. Fiatalságunk, diákságunk nyelvi, irodalmi műveltségét is jelentős mértékben gyarapítja az antológia.

Erénye a szerkesztésnek, hogy klasszikussá vált műfordítóink mellett, akiknek munkásságát felesleges méltatni, nagy mértékben támaszkodik jelenlegi fordítóinkra,